

Izvorni znanstveni članak

UDK: 78.087.6:27-523.41(497.6Mostar)
2-535

NACRTAK

Predmet istraživanja ovoga rada razvoj je glazbene kulture u mostarskoj katedrali djelovanjem Katedralnoga zbora »Marija« i drugih sastava proizašlih iz samoga zbora vođenih zborovodama i orguljašicama. Rad donosi i sažeti povijesni prikaz izgradnje katedrale i njezina posvećenja ukazujući na odnos društvenog okruženja na ove procese i događaje. Odnos religije i kulture ističe se oduvijek tijesnom i dubokom povezanošću s obzirom na činjenicu da je religija ukorijenjena u samoj kulturi i utječe na njezin razvoj, ali je prisutan i obrnut utjecaj. Upravo ćemo taj međusobni odnos, na primjeru grada Mostara, prikazati u ovome radu. Ključne riječi: glazbena kultura, katedrala, Mostar, Katedralni zbor »Marija«, liturgijska glazba

UVOD

Katedrala, kao središnja crkva svakoga grada i njegove okolice, dugo je godina čekala svoje temelje i gradnju u Mostaru. No, čim je niknula, polako je počela postajati središtem glazbenoga života grada. Stoga su glazbeni događaji koji su se zbili u njoj, osnivanje prvoga zbora i njegovo djelovanje, predmet ovoga istraživanja. Povijest je ono što je bit svekolikog postojanja, temelj budućnosti i nešto na čemu je izgrađeno sve što se događa ili će se dogoditi. U nju spada i glazba kao opća pojava, ali i crkvena glazba koja je dio Katoličke crkve od njezinih početaka te jedna od sastavnica glazbene kulture uopće. Kada općenito govorimo o prošlosti i povijesti, važno je uočiti i posebnosti prostora i vremena u kojemu su se neki događaji zbili i živjele osobe čija se prošlost istražuje. Spomenuto se posebice odnosi na proučavanje glazbe i glazbenih pojava jer se glazbena umjetnost u vremenu i prostoru usavršava i mijenja godinama, stoljećima. Svaka glazbena baština u sebi nosi pečat vremena i prostora u kojem je nastala pa tako i glazba mostarske katedrale.

Namjera je ovoga rada predstaviti početak razvoja sakralne glazbene kulture u katedrali te aspekte koji su imali utjecaja na taj razvoj. Stoga je bilo važno

¹ Rad je nastao na osnovi dijelova doktorske disertacije pod naslovom *Glazbena kultura u mostarskoj katedrali od 1980. do 2012.*, izradene i obranjene pod mentorstvom prof. dr. sc. Mirjane Sirišćević na Doktorskom studiju etnomuzikologije Umjetničke akademije u Splitu 2. srpnja 2019. godine.

istražiti opću literaturu koja se bavi ovim kontekstom, kao i podatke vezane za osnivanje i djelovanje prvoga katedralnog zbora iz kojeg su kasnije nastale brojne druge vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne skupine. Literatura koja se bavila tematikom ovoga rada vrlo je oskudna. U ratu je uništen cijeli arhiv Biskupskoga ordinarijata u Mostaru, kao i veliki dio arhiva mostarske katedrale², a samim time i rukopisi, liturgijske knjige i fotografije, koji bi bili od velike pomoći i važnosti za ovo istraživanje. Zbog toga je do podataka bilo moguće doći jedino iz privatnih zbirki dvojice voditelja zborova i orguljašica, župnih listova i časopisa. Podatci o glazbenom životu katedrale, zborovođama i orguljašicama prikupljeni metodom polustrukturiranih intervjua.

Svrha i doprinos ovoga istraživanja provedenoga tijekom izrade rada u prvome je redu spašavanje od zaborava dijela kulturne prošlosti same katedrale i grada Mostara,

POVIJEST GRADNJE MOSTARSKJE KATEDRALE

Katedrala u crkvenoj terminologiji označava biskupsku crkvu, najodličniju crkvu u svakoj dijecezi. Kao što svaka župa koja živi redovitim životom ima svoga župnika i svoju župnu crkvu, koja je matica svih područnih crkava i kapela, tako i svaka biskupija ima svoga biskupa i biskupsku crkvu - katedralu koja je matica svih crkvi u biskupiji.³

Katedrala, kao izraz, potječe od grčke riječi *katedra*, a označava dio namještaja s kojeg se sjedeći poučava. Sukladno tomu, katedralu možemo predstaviti kao crkvu koja ima za određenu vjersku zajednicu važno i simbolično sjedalo (stolicu), odnosno prijestolje s kojega se tijekom povijesti, još od biblijskoga vremena, poučavalo i upravljalo. U slučaju katedrale koja se spominje u ovom radu, to je stolica biskupa koji je još od srednjega vijeka predstavljao glavnu osobu svakoga grada. Biskupova uloga i funkcija bila je toliko važna i posebna da niti jedno veće naseljeno mjesto nije moglo dobiti status grada ako u svojoj sredini nije imalo biskupa, a samim time i biskupsku crkvu – katedralu koja ima biskupsku katedru. Tako je tijekom povijesti bilo važno da biskupska crkva i vanjskim izgledom bude veća i ljepša od ostalih crkava. Zbog svoje funkcije i vidljivoga simbola biskupske vlasti katedrala je i prozvana maticom crkvi, kako je već spomenuto. Katedrala se gradila na najprivlačnijem dijelu grada, nerijetko i pri ulazu u grad jer bi tako privlačila pozornost posjetitelja kod samoga ulaza u gradsko središte. Pri razgledavanju gradova turisti često prvo posjete katedralu i taj prvi dojam koji ona ostavi na njih prenose na grad u cjelini.⁴

2 Prema podacima Župnoga ureda mostarske katedrale, arhiv Biskupskoga ordinarijata uništen je 6. svibnja 1992. godine, a arhiv katedrale u drugoj polovici 1992. i prvoj polovici 1993. godine.

3 Pavlović 1996: 145.

4 Demović 2013.

U zapadnom dijelu Mostara, tamo gdje se grad susreće sa svojim današnjim predgrađem Iličima, 80-ih godina 20. stoljeća nikao je jedan novi objekt. Nov po izgradnji, a neobičan po izgledu. Katolici su znali da je to katedrala pa su zbog toga s radošću i pijetetom gledali u njega. Godinama su pratili rast katedrale i čeznutljivo čekali završetak radova i uporabu ovog sakralnog prostora. Ne uzimajući sada u obzir davne duvanjske i trebinjske biskupe, Hercegovina je od 1846. godine imala na svom terenu cijeli niz biskupa, pa zar je moguće da je tek 1980. godine dobila biskupsku crkvu?

Prvi od biskupa koji se nastanio na području Mostarsko-duvanjske⁵ biskupije bio je fra Rafo Barišić. Njegovim dolaskom javila se potreba za izgradnjom biskupske rezidencije i katedrale. Od tadašnjih je vlasti biskup Barišić zatražio zemljište za izgradnju spomenutih objekata. Za rezidenciju je dosta brzo dobio zemljište u Vukodolu, tada dalekoj periferiji Mostara, a s katedralom je to išlo nešto sporije. Zahvaljujući Barišićevoj upornosti i poznanstvu s Omer-pašom Latasom⁶, 13. ožujka. 1863. godine *Alipašina bašča* u središtu grada postala je mjesto za izgradnju katedrale. Onaj koji je sve to isposlovao, biskup Barišić, ne samo da nije dočekao da na toj »krasnoj Alipašinoj bašči« ugleda crkvu, nego nije doživio ni to da joj postavi i blagoslovi temelj. Umro je 14. kolovoza 1863. godine – pet mjeseci nakon dobivanja lokacije – u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu i u tamošnjoj je crkvi pokopan. O novoj crkvi u Mostaru brinuo se dalje Barišićev nasljednik na stolici apostolskih vikara u Hercegovini, biskup fra Anđeo Kraljević.⁷ On joj je 7. ožujka 1866. godine blagoslovio kamen temeljac. Gradnja je za ono vrijeme dosta brzo napredovala. Crkva je 1872. godine dovršena, blagoslovljena i predana bogoslužju. Postavlja se pitanje gdje je ta katedrala ako smo već spomenuli da je današnja katedrala posvećena tek 1980. godine. Ona je i danas tu gdje je nikla, to je današnja crkva sv. Petra i Pavla koju drže oci franjevci. Sudbina te katedrale završila je tako da se ona otprilike od 1890. godine smatrala redovničkom crkvom. Kako se to dogodilo, nije posve razjašnjeno. Nakon toga odlučeno je da se u Mostaru gradi nova crkva koja će biti katedrala.⁸

5 O povijesti Mostarsko-duvanjske biskupije piše: *Nova katedrala u Mostaru*. Arhivska zabilješka 597/2013./br. 1-24.

6 Omer-paša Latas, po rođenju kršćanin Mihajlo Latas (Janja Gora, Plaški, 1806. – Istanbul, 1871.) – na područje Bosne dolazi 1827. godine. Goluža 1995: 142-145.

7 Anđeo Kraljević – rođen 27. prosinca 1807. godine na Čerigaju, danas područje župe Široki Brijeg. Krsno ime mu je Ivan, a po završetku samostanske škole 1823. godine stupio je u red i uzeo ime fra Anđeo. Nakon stupanja u red studij nastavlja u Mađarskoj. Za svećenika je zaređen 6. siječnja 1831. godine. Najprije je djelovao kao kapelan u Posušju, zatim na Čerigaju, a poslije kao propovjednik u Kreševu. Za vrijeme boravka u Kreševu, uz ostale dužnosti i obveze, naučio je turski jezik i bavio se prevodjenjem fermama što su ih tijekom stoljeća dobivali bosanskohercegovački franjevci u Carigradu. Godine 1863. Sveta Stolica mu je povjerila upravu biskupijom (nakon smrti biskupa Rafë Barišića), a sljedeće godine izabran je za biskupa. Preminuo je u Konjicu 27. srpnja 1879. godine. Nikić 1979: 37–42.

8 *Nova katedrala u Mostaru*. Arhivska zabilješka 597/2013./br. 1-24.

IDEJA O GRADNJI NOVE KATEDRALE

Vukodol je i danas periferija Mostara, a kad je u tom predjelu polovinom 19. stoljeća sagrađen biskupski dvor, to je bila daleka i zabitna gradska okolica. Fra Paškal Buconjić⁹ naslijedio je biskupa Kraljevića. Ne zna se je li on pokrenuo pitanje gradnje nove crkve ili su ga na to nagovorila njegova subraća franjevci. Fra Radoslav Glavaš 1910. godine piše: »Radilo se, naime, sa stanovite i mjerodavne strane, da se tadanja župska crkva i stan oduzme franjevcima, pa da *crkva služi za katedralu*, a župski stan za biskupsku rezidenciju, a franjevci da se zavuku postarnice u Vukodol, u staru i trošnu biskupsku rezidenciju, da odatle motre šaroliki Mostar i broje zvijezde po nebesima, gledajući poviš sebe kako se vrhu njihovih glava viju suri orli lešinari. Biskup se tomu nedostojnom i očito nepravednom prohtjevu odlučno suprostavi i opre svim svojim ugledom i uplivom na mjerodavnom mjestu, da bi to za franjevce bilo nepravedno, a po ugled katoličke stvari u glavnom gradu vrlo štetno, pa neka to franjevci za sebe zadrže, jer i jest njihovo, a *on će sebi raditi biskupski dvor i katedralu.*«¹⁰

Dolaskom biskupa Buconjića, koji je najprije postao apostolskim vikarom u Hercegovini 1880. godine, a sljedeće godine i rezidencijalnim biskupom, ubrzo je napravljena nova, današnja zgrada biskupije. Biskup Buconjić odmah je pomišljao i na gradnju nove katedralne crkve jer bi je svaki biskup trebao imati kako bi mogao teći redoviti život jednoga biskupskog središta. Po uzoru na susjedne biskupije, Sarajevo (1889.) i Banja Luku (1891.), koje su napravile katedralne crkve u spomenutim godinama, biskup Buconjić želio je da i Mostar dobije svoju katedralu. Međutim, tko je mogao očekivati da će Mostar tek nakon čitavog stoljeća doći do svoje katedrale!

Za katedralu je biskup pribavio zemljište na mjestu koje su ondašnji Mostarci zvali Guvno, a kasniji građani Rondo.¹¹ Što kupovinom, što darovima vjernika, pribavio je 8.399 m² zemljišta i na tom zemljištu u pripremljenu rupu dotjerao

9 Paškal Buconjić – rođen 2. travnja 1834. godine u pograničnom dalmatinskom mjestu Slivnu, kamo mu je obitelj izbjegla. Njegova je obitelj, inače, živjela u Drinovcima, u Hercegovini. Krsno ime bilo mu je Stjepan. Kako je već u ranom djetinjstvu Stjepan pokazivao osobite sposobnosti, otac ga je odlučio poslati u visoke škole da postane franjevac. Franjevci su tada bili jedini svećenici u Bosni i Hercegovini. Godine 1846. pristupio je samostanu na Čerigaju, gdje se pripremljao za svećenički red. Svećeničke zavjete položio je 1852. godine, nakon čega je bio poslan na više filozofske i teološke nauke u Italiju. Po završetku školovanja radio je i kao profesor na prvom franjevačkom sveučilištu u Rimu. Godine 1866. napušta Rim i vraća se u domovinu te počinje djelovati kao profesor bogoslovije na Širokom Brijegu sve do 1871. Iste godine Drinovci postaju samostalna župa, a Buconjić dolazi za prvog župnika čiju dužnost obnaša sve do imenovanja biskupom. Umro je u 77. godini života, na dan Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije. Majstorović 1971: 12-13.

10 Pavlović 1996: 147.

11 Kada je to zemljište biskup Buconjić pribavio, ono se tada nalazilo izvan grada. Je li on na to zemljište slučajno naišao ili je nekom silnom vidovitošću naslućivao budući razvoj Mostara pa na temelju predviđanja tu planirao izgradnju katedrale, to se ne zna! Ali se sa sigurnošću može reći da za katedralu nije mogao naći ljepšeg predjela.

pet vagona kreča¹² za buduću katedralu. Nakon smrti biskupa Buconjića 8. prosinca 1910. godine mostarsko-duvanjskim biskupom postaje bosanski franjevac fra Alojzije (Stjepan) Mišić¹³ koji je na tu dužnost imenovan 14. prosinca 1912. godine. Nešto manje od 30 godina upravljao je biskupijom, ali ni za njegova djelovanja nije sagrađena nova katedrala. Prošlo je tako 60 godina nad Mostarom i u svakoj od njih, izuzev četiriju godina Prvoga svjetskog rata, katedrala se mogla lakše početi, a i dovršiti, nego u doba koje je slijedilo. Kako se ona nije na tom mjestu sagradila do početka Drugoga svjetskog rata, nije više bilo nade da će se tu ikada pojaviti.

U jeku Drugoga svjetskog rata, ni mjesec dana nakon smrti o. fra Alojzija Mišića, u travnju 1942. godine imenovan je mostarsko-duvanjskim biskupom i upraviteljem Trebinjske biskupije dr. Petar Čule¹⁴. Uz ostale brige koje su mu tim imenovanjem dodijeljene, jedna od prvih i najvažnijih bila je izgradnja katedrale. No, 22. travnja 1948. godine biskup Čule lišen je slobode i odveden iz svoje rezidencije u zatvor. Nekoliko mjeseci kasnije u javnom procesu osuđen je na jedanaest i pol godina strogoga zatvora. Iza toga sudskog procesa biskupu slijedilo je i oduzimanje crkvenih nekretnina pa je na prvom mjestu bilo zemljište određeno za novu katoličku katedralu¹⁵, kao i sav prikupljeni materijal za gradnju. Sve molbe, žalbe, prosvjedi i prigovori biskupova delegata mons. Andrije Majića nisu pomogli. Nakon što je odslužio zatvorsku kaznu, u jesen 1959. godine biskup Čule preuzima redovitu upravu biskupijom. Stanje u hercegovačkoj crkvi time se normalizira, ali biskup Čule zna da je za normalan život biskupskog sjedišta potrebna katedralna crkva. Pred njim je sada bilo vrijeme iščekivanja i strpljenja, nastojao je dobiti zemljište i dozvole za gradnju. Unatoč brojnim dopisima, unatoč biskupovim usmenim požurivanjima kod mjesnih vlasti, unatoč traženju intervencije republičkih vlasti, unatoč obećanjima danim biskupu, do konca 1967. godine nema željenoga rješenja. Biskup je i dalje bio strpljiv i uporan u traženju zelenog svjetla za svoju katedralu. Nakon godina maratonskih dopisivanja, pregovaranja i pogađanja između općine i biskupije o lokaciji za izgradnju katedrale, i jedna i druga strana već su bile umorne. U brojnim je dopisima biskup Čule predlagao da se biskupiji dodijeli prostor na staroj željezničkoj stanici ili na Lenjinovu

12 Pri današnjoj tehnici izgradnje sličnih objekata kreč je sporedni materijal, a onda je bio među najvažnijima.

13 Mišić, Alojzije (Bosanska Gradiška, 1859. – Mostar, 1942.) – bosanski franjevac i provincijal te mostarsko-duvanjski biskup od 1912. do 1942. godine.

14 Nadbiskup dr. Petar Čule rođen je 11. veljače 1898. godine u Kruševu. Godine 1909. stupio je u travničko sjemenište. Teologiju je studirao u Sarajevu i Louvainu od 1917. do 1921. godine. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1920. godine. Nakon specijalizacije doktorirao je teologiju u Innsbrucku 12. srpnja 1923. godine. Biskupom mostarsko-duvanjskim i apostolskim upraviteljem Trebinjsko-mrkanske biskupije imenovan je 15. travnja 1942. godine, a biskupsko posvećenje primio je 4. listopada 1942. godine u Mostaru. Hercegovačkim biskupijama upravljao je do 14. rujna 1980. godine kada je umirovljen dobivši počasnu titulu nadbiskupa. Preminuo je 29. srpnja 1985. godine u 88. godini života. »Veliki naš nadbiskupe, počivaj u miru«, u: *Crkva na kamenu*, Mostar, god. VI. (rujan 1985.), br. 9., str. 1.

15 Na tom je zemljištu izgrađen Dom kulture, današnji Hrvatski dom hercega Stjepana Kosače.

šetalištu, iako nijedan prostor nije mogao biti pravi, nego samo loša zamjena za oduzeto zemljište. Još uvijek nije bilo spomena o onom zemljištu koje će kasnije općina dati za gradnju katedrale.

Godine 1968., nakon što je Biskupski ordinarijat ponovno podnio svoje zahtjeve i molbe Savjetu za urbanizam Skupštine Općine Mostar, Savjet je formirao komisiju¹⁶ koja je trebala razmotriti i potražiti pogodnu lokaciju za izgradnju katedrale. Predloženo je nekoliko lokacija, nijedna nije bila na razini one prvotne na Rondu, pa su se stoga u biskupiji odlučili za teren ispod zgrade biskupije, na biskupijskoj bašči, iako je komisija o tom terenu dala mišljenje da iz više razloga¹⁷ nije dobar za gradnju katedrale. Općina i predstavnici biskupije željeli već jednom zaključiti pitanje katedrale. Predstavnici biskupije, u želji da se stvar napokon pokrene s mrtve točke, pristali su vjerojatno i preko volje na lokaciju ispod zgrade biskupije. Rješenje o lokaciji stiglo je biskupiji pred sam Božić 1971., točnije 17. prosinca te godine.

GRADNJA I POSVETA KATEDRALE

Zavod za urbanizam je u svojim direktivama i postavljanju »arhitektonskih uslova«, kako ih je dostavio biskupiji s tim da ova o tome upozna pozvane projektante¹⁸, izričito isticao da objekt treba predstavljati kompozicijski i arhitektonski jedinstvenu cjelinu, bez primjene rješenja s tornjem kao posebno izdvojenom i naglašenom građevinom. U istom dokumentu Zavod za urbanizam protivi se gradnji tornja koji bi se poput obeliska dizao nad okolicom. Zavod je dopuštao da katedrala ima vanjsku oznaku sakralnosti, ali nije dopuštao gradnju zvonika koji bi »stršio nad okolicom«. Okolici to, međutim, ne bi smetalo kao što joj na drugim mjestima ne smetaju slični dijelovi sakralnih građevina. Ne samo da ne smetaju nego pojedinim gradovima daju najeminentniju oznaku, kao npr. Zagrebu, Splitu, Beču ili Kölnu. Baš time što »strše« iznad okolice, katedrale su ponosni ures tih gradova.

Od pet prijavljenih radova – projekata ocjenjivački je sud¹⁹ izabrao onaj za koji

16 Komisija je bila sastavljena samo od predstavnika općine jer nije bio prihvaćen prijedlog biskupije da komisija bude mješovita, tj. sastavljena od predstavnika biskupije i od predstavnika općine i da tako formirana zajednički potraži i predloži jednu ili više mogućnosti za lokaciju. Savjet za urbanizam formirao je, dakle, komisiju bez ijednog predstavnika biskupije, ali zato su se u njoj našli predstavnici nekih slojeva kojih se pitanje katedrale savršeno nije ticalo. Članovi te komisije bili su: ing. Vlado Smoljan, kao predsjednik, Zdravko Džidić, tehničar, zatim prof. Anđelko Zelenika, neki oficiri i drugi predstavnici grada i vlasti.

17 1. Tu je rječica Radobolja koja zbog blizine gradske prometnice sužava i ograničava gradilište; 2. Iznad ceste nalazi se povisoka Glavica koja zaklanja mjesto i buduću crkvu; 3. Ta bi lokacija ipak bila periferna prema onoj izgubljenoj na Rondu.

18 Na natječaj su bili pozvani: iz Sarajeva profesor ing. Juraj Neihardth i docent ing. Zlatko Ugljen, iz Zagreba docent ing. Radovan Nikšić i Industroprojekt koji je zastupao ing. Ivan Franić, iz Ljubljane je pozvan prof. ing. Anton Bitenc i iz Rima ing. Gema Hamzić.

19 Ocjenjivački sud činili su:

se kasnije²⁰ ustanovilo da su autori: Hildegrada Auf-Franić, dipl. ing. arh., Ivan Franić, dipl. ing. arh., Teodor Kupčevski, dipl. ing. arh.; savjetnici: Ljubo Matašević, dipl. ing. arh. i Duško Brković, dipl. ing. arh. Svi su radovi, kako se i očekivalo, bili prihvatljivi. Gledalo se koji je rad funkcionalno pogodniji, izvedbeno lakši i ekonomski prihvatljiviji. Gledalo se i na to da projekt dopušta i postupnu izgradnju.

Arhitektova ideja bila je: »U Mostaru pored mosta ukršteni križevi na šatoru Božjem.«²¹ Ideja i plan bili su dobro osmišljeni, ali urbanistima Mostara nisu bili prihvatljivi pa je katedrala umjesto predviđenih 38, mogla biti građena samo do 28 metara visine. Zbog tih izgubljenih 10 metara visine katedrala izvana izgleda niska, ali iznutra nasreću ostavlja posve drugi dojam, površina joj je veća od 800 m².

Tako je biskupija ponovno naišla na mnoge probleme pa su njezini predstavnici morali na zahtjev Zavoda za urbanizam mijenjati projekt, ali usprkos svemu, dočekali su građevinsku dozvolu 1974. godine. Od rješenja o dodijeli lokacije – 17. prosinca 1971. do dobivanja građevinske dozvole – 22. travnja 1974. prošlo je dosta vremena, više od tri godine. Nakon toga napokon se moglo početi s radovima koji su bili dodijeljeni tvrtki »Hercegovina«. Nakon prvotne borbe s močvarnim zemljištem, u veljači 1975. godine radovi su konačno započeli. Kojom su brzinom napredovali svjedoči činjenica da je biskup dr. Čule mogao tek 9. studenoga 1975. obaviti blagoslov temelja i u njih položiti kamen temeljac.

Katedrala je posvećena 14. rujna 1980. godine. Taj dan i događaj bio je od velikoga značenja za katolike Hercegovine jer je biskupija bez katedrale isto što i obitelj bez doma. Mostarsko-duvanjska biskupija je, prema tome, sve do posvete katedrale bila »siročec«. Biskup je obrede morao vršiti u prostorima posuđenih crkava, ređenje novih svećenika morao je prepustiti biskupima u mjestima u kojima su se novi svećenici školovali, odnosno sam tamo odlaziti ili pak taj sakrament novim svećenicima dijeliti po župama diljem Hercegovine.

U lađi crkve dominiraju veliki križ koji visi iznad oltara i brončani Gospin kip koji je posebno za mostarsku katedralu izradio zagrebački akademski kipar Josip Poljan. Crkva je posvećena Blaženoj Djevici Mariji Majci Crkve i Kraljici Svijeta. Na betonskim zidovima, iznutra obloženim hrastovom lamperijom, čelični je kostur aluminijski žuto eloksiranog krova koji djeluje poput šatora.

- dr. Petar Čule, biskup, Mostar, bio je najodgovorniji za izbor projekta jer je financijski teret ostvarenja toga projekta ležao na njemu

- dipl. ing. arh. Zvonimir Vrkljan, sveuč. prof., Zagreb, predsjednik ocjenjivačkog suda

- dipl. ing. arh. Vinko Galić, projektni ured »Hercegovina« Mostar

- dipl. ing. građ. Vlado Smoljan, predstavništvo poduzeća Vranica, Sarajevo - Mostar

- dipl. ing. arh. Pio Nuić, Franjevački samostan, Mostar.

20 10. svibnja 1972. radovi su komisijski otvoreni i svaki označen svojom šifrom. Radovi su bili tako pregledani da ocjenjivački sud nije znao za ime autora pojedinog projekta.

21 *Nova katedrala u Mostaru*. Arhivska zabilješka 597/2013./br. 1-24, str. 17.

Na dan posvete okupilo se mnoštvo od oko 6.000 vjernika iz cijele Hercegovine. Mnogi su došli i iz Bosne i Dalmacije. »Nova mostarska ljepotica«, kako katedralu tada mnogi nazvahu, privukla je u Hercegovinu i kardinale, njih dvojicu²², prvi put u povijesti. Osim kardinala, svečanosti su nazočili i mnogi drugi crkveni dostojanstvenici: nadbiskupi, biskupi, provincijali franjevačkih provincija i predstavnici hercegovačkih franjevac. Posveti su nazočili i starješina Srpske pravoslavne Crkve u Mostaru, kao i predsjednik Odbora Islamske zajednice u Mostaru. Na dan posvete katedrale dotadašnji mostarsko-duvanjski ordinarij dr. Petar Čule predao je po odobrenju Svete Stolice upravu biskupije dotadašnjem pomoćniku, biskupu Pavlu Žaniću²³. Posvetu crkve i oltara obavio je kardinal Franjo Šeper, a u oltar su ugrađene moći svetaca: Leopolda Mandića, Marije Goretti, Terezije od Djeteta Isusa, sv. Klare i ranokršćanskih mučenika. Arhitektonskom obliku i rješenjima divili su se mnogi posjetitelji kojih je u danima nakon otvorenja bilo mnogo, onih iz Hercegovine i onih izvan njezinih granica, hodočasnici iz Banja Luke i Osijeka. Katedralu su posjećivali i pravoslavci i muslimani i ateisti, a mnogi od njih su tada prvi put ušli u crkvu.

Slika 1. Katedrala Marije Majke Crkve u Mostaru

(https://www.google.com/search?q=katedrala+mostar&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjQi93qwb7gAhXxoYsKHTxADWYQ_AUIDigB&biw=1366&bih=662#imgc=WXLuo-InyLSTAM:)

22 Kardinal Franjo Šeper, pročelnik Kongregacije za nauk vjere; kardinal Angelo Rossi, pročelnik Kongregacije za evangelizaciju naroda – posvetio oltar.

23 Iako je nadbiskup Čule već ranije želio otići u mirovinu, po izričitoj papinoj želji ostao je na čelu biskupije dok katedrala nije bila dovršena.

PJEVAČKI KATEDRALNI ZBOR »MARIJA« – OSNIVANJE I POČETAK
DJELOVANJA

Izgradnjom i posvetom katedrale stvorila se potreba za pokretanjem glazbene djelatnosti i tradicije u novom prostoru – glazbene djelatnosti koja će oživjeti na liturgijskom i kulturnom polju, ne samo katedralu nego i cijeli grad. Sve do te 1980. godine pjevačka društva, kasnije kulturno-umjetnička, imala su značajnu ulogu u glazbenom životu grada i okolice. Ona su u početku bila organizirana u okviru vjerskih zajednica s ciljem gajenja crkvene i svjetovne pjesme s pomoću koje su budili i jačali uspavanu nacionalnu svijest, a istovremeno su utirali put razvijanju glazbene kulture.²⁴

Neposredno prije blagoslova mostarske prvostolnice, uoči blagdana Male Gospe, u grad i katedralnu župu stigla je sestra Gracija Akmadžić²⁵. Njezin cilj od samoga početka bio je osnivanje zbora. U prvih mjesec dana od njezina dolaska do posvete katedrale biskup Pavao Žanić²⁶ koji je bio glazbenik, naručio je pedal harmonij, nakon čega se krenulo s okupljanjem vjernika koji bi mogli pjevati na otvaranju katedrale 14. rujna 1980. godine. Taj zbor, koji je bio formiran samo za tu prigodu ili, možemo preciznije reći, pjevači su bili okupljeni samo za tu prigodu, činili su: sestre franjevke iz zbora sestara franjevki, bogoslovi i sjemeništarcari iz Sarajeva, pjevači iz franjevačke crkve, a pridružili su se čak i neki svećenici. Prema riječima sestre Gracije, zbor je bio okupljen »sa svih strana«. Tako je nakon dugih godina čekanja došao i dan blagoslova mostarske stolnice, točnije na blagdan Uzvišenja svetoga Križa ili, kako se to u puku zove, Križevo, 14. rujna 1980. godine. Taj datum značajan je i za glazbeni život katedrale jer je upravo tada i on postupno počeo poprimati svoje obrise. Na posveti katedrale svirala je časna sestra Marija Gracija Akmadžić, a pjevale su se, prema njezinim riječima, sljedeće skladbe:

- ulazna pjesma: *Svi kliknimo Kristu* – M. Ivšić
- misa (*Gospodine, Slava, Svet, Jaganjče*) – fra I. Peran
- darovna pjesma: *Darove kruha i vina* – Z. Plenković
- pričesna pjesma: *Jedno molim od Gospodina* – L. Kozinović
- pričesna pjesma: *Što da uzvratim Gospodinu* – nepoznati skladatelj
- pričesna pjesma: *Klanjam ti se smjerno* – gregorijanski napjev.

Sestra Gracija je voljom svojih pretpostavljenih ubrzo imenovana orguljašicom i zborovođom u novoj mostarskoj katedrali. Kako je svaki početak težak, ni ovaj nije bio iznimka. Sestra je došla na spomenutu službu, ali kome i u kakve uvjete?

Naime, glazbena aktivnost ovisi ne samo o umjetničkoj ličnosti glazbenika kao pojedinca, nego i o konkretnim društvenim i povijesnim uvjetima nametnutim toj

24 Franičević 2011: 2.

25 Gracija Akmadžić (Drinovci, 1941.) – diplomirani crkveni glazbenik. Voditeljica zborova i orguljašica u mostarskoj katedrali od 1980. do 1990. godine.

26 Mons. Pavao Žanić (Kaštel Novi, 20. svibnja 1918. – Split, 11. siječnja 2000.), mostarsko-duvanjski biskup od 1980. do 1993. godine.

ličnosti u određenom razdoblju i sredini. Ljudi stvaraju povijest u uvjetima koji im se nude, koji su ostavljeni u nasljeđe, a ne u onima koje sami izaberu. Sociološkim nazivljem rečeno, društvena uvjetovanost znači da glazbenik u svome djelovanju nije neovisan, nego da je njegova djelatnost u nekoj mjeri vezana uz određene objektivne činjenice.²⁷ U takvim se uvjetima stvarala i glazbena povijest mostarske katedrale. Bez obzira na to kakve su novosti donosili i uvodili, voditelji zborova i orguljašice uvijek su morali djelovati u okviru danih prilika – služiti se instrumentima koje su imali, izvoditi repertoar prilagođen glasovnim sposobnostima pjevača, voditi računa o broju pjevača, vršiti više funkcija (voditelj zbora i orguljaš istovremeno).

Nakon blagoslova provostolnice koja u tom trenutku uopće nije imala zbor, sestra Gracija započela je s onim što joj je bio prvi cilj po dolasku u Mostar. U početku je bilo teško i pomisliti da će se ostvariti ideja o osnutku zbora, ali malo-pomalo, već se u prvoj godini postojanja katedrale, zahvaljujući sestri, počelo pjevati; čak je u šali dobivala prigovore od svećenika franjevačke župe da im krade pjevače. Prvi član zbora bio je Branko Haubrih, rodom iz Slavonije, oženjen Mostarkom. Nije bio glazbeno obrazovan, ali prema sestrinim riječima, bio je iznimno nadaren i, koliko se sjeća, pjevao je u nekim zborovima dok je živio u Slavoniji. Drugi član bila je Berta Žulj. U prvoj godini djelovanja zbor je brojio 20-ak članova. Pjevači su se rado okupljali na probama u prostorijama uz katedralu, a na probe su dolazili žureći sa svojih radnih mjesta i ostavljajući po strani svakodnevne obveze.

U novoj mostarskoj katedrali i na prostoru oko nje bilo je mnogo lakše organizirati i u punini ostvarivati sve svete obrede koje Crkva predviđa uz pojedina liturgijska slavlja. Uskrsno vrijeme 1981. godine zasigurno je jako važno za mostarsku katedralu jer su se tada prvi put obredi Cvjetnice i Velikoga tjedana odvijali baš tu, u prostoru katedrale i oko njega. Sve je obrede Velikoga tjedna svojim glasovima i dobro uvježbanim pjesmama uspješno pratio katedralni zbor. Osim zbora, pjevanje muke Gospodnje na Cvjetnicu i Veliki petak uveličalo je i pjevanje puka. Pjevala se *a capella* gregorijanska *Muka po Mateju*. Evandelistu je pjevao don Ante Luburić, tadašnji biskupov tajnik i kancelar, a biskup Pavao Žanić Kristove riječi, Anita Sušac sluškinju, a ostale uloge pjevali su pjevači iz zbora. Prema sestrinim riječima, *Muka* je otpjevana savršeno, a to joj je potvrdio i biskup Žanić riječima: »U svim drugim mjestima gdje sam slušao, a i kod mene (on je vodio zbor u Splitu u katedrali), uvijek je netko pogriješio, neki solist ili netko od zborista, ovdje nije nitko pogriješio.« Nakon liturgije biskup je pozvao sve članove zbora na prigodni domjenak ne kojem je zabilježena prva fotografija zbora s biskupom. Spomenuta gregorijanska *Muka* pjevala se i idućih deset godina sestrina djelovanja u katedrali, samo bi se svake godine uzimala iz drugog Evandelistu.²⁸ Zahvaljujući ovom uspjehu, zbor je uskoro počeo dobivati i nove

²⁷ Supićić 1964: 21-26.

²⁸ Prema kazivanju sestre Gracije Akmadžić (Drinovci, 1941.). Razgovor obavljen u Splitu 10. listopada 2016. godine.

članove koje je sestra Gracija primala samo uz individualnu audiciju. Iste godine u lipnju, na Petrovdan, zbor je imao drugi značajan nastup na ređenju sedam svećenika. Već na tom nastupu zbor je pjevao troglasno jer je imao i nekoliko tenora.²⁹

Slika 2. Katedralni zbor s biskupom Pavlom Žanićem na Cvjetnicu 1981. godine (privatna zbirka članice zbora gospođe Milke Ivanković).

O početcima zbora prisjeća se i govori gospođa Milka Ivanković, dugogodišnja članica Katedralnoga zbora »Marija«. Članicom Katedralnoga zbora postaje od samog osnutka 1980. godine. Kako ističe, zbor je već te godine pjevao na božićnoj misi. Prisjećajući se kako je postala dijelom zbora, gospođa Milka naglašava da je za sve zaslužna s. Gracija. U jednom druženju puka nakon mise čula je nju i gospodina Marka Karadžića kako pjevaju te ih je pozvala u zbor. Gospođa Ivanković sjeća se prve male proslave zbora 1981. godine na Blagdan sv. Cecilije, kada su pjevači imali druženje s biskupom Žanićem. Tada je zbor brojio dvadeset i četiri pjevača, a bio je, kako gospođa Milka kaže, mjesto druženja, stjecanja novih poznanstava, prijateljstava, a svaka nova proba bila je sve bolja. Gospođa Ivanković kaže kako je zbog obiteljskih obveza nekoliko puta razmišljala o tome da napusti zbor, ali tu je bila s. Gracija koja joj to jednostavno nije dopuštala. Biti dijelom zbora u to vrijeme nije bilo baš nešto čime se moglo pohvaliti. Samoju su

²⁹ »Cvijeće za Cvjetnicu«, u: *Crkva na kamenu*, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, Mostar, god. VII. (1986.), br. 4, str. 5.

se gospođi Milki i članovi obitelji čudili zašto ›gubi‹ vrijeme na takve stvari, ali volja i želja bile su jače. Gospođa Milka bila je dio Katedralnoga zbora sve do prije nekoliko godina kada je iz osobnih razloga, tj. blizine druge župe, počela pjevati u župnome zboru u Cimu.³⁰

O danima okupljanja zbora prisjeća se i gospodin Blago Glibić koji je skupa s gospodom Markom Karadžićem, Brankom Haubrihom i Vjekom Guvečinom bio među prvim muškim članovima. U zbor se uključio 1980. godine. Kako se to dogodilo? Čekajući gospodina Marka Karadžića, inače člana obitelji, na jednoj probi poslije mise, s. Gracija je Blagu zamolila da otpjeva nekoliko tonova koje je odsvirala. Blago je bio čovjek koji se do tada bavio tradicijskom glazbom – svirao je gusle i diple, a i sam je rekao s. Graciji da nije za zbarskog pjevača. Ali sestra je, uvidjevši njegovu muzikalnost, bila ustrajna u molbi i Blago je tako ubrzo postao članom zbora. Na samome početku prisjeća se da nije bilo puno pjevača, ali s vremenom se zbor povećavao i postajao sve kvalitetniji.³¹

Nakon početnog uspjeha i širenja zbora sestra Gracija bila je svjesna da će teško moći sama upravljati zborom, kako na nastupima, tako i na probama. Bio je potreban dirigent jer je njoj kao orguljašici bilo teško obavljati obje dužnosti. Zbog toga je biskup iste godine za dirigenta imenovao glazbeno nadarenoga svećenika don Niku Luburića³². Don Niko je došao, prema sestrinim riječima, otprilike godinu i pol nakon nje. On je s radošću prigrlio zbor i u njega vremenom ugradio dio sebe. Nastavio je popunjavati zbor, osobito muškim glasovima. Odmah je uspio pridobiti nekoliko basova kojih do tada uopće nije bilo: osim nekoliko tenora, zbor su činili ženski glasovi. Uskoro je zbor brojio oko 60 pjevača. Oni su lijepo prihvatili dirigenta tako da je zbor u cijelosti i pojedinačno po glasovima dolazio vježbati čak i po tri puta tjedno, a ako je trebalo i više. Probe su se održavale redovito, a broj pjevača, voljaj i ljubav prema višeglasnom liturgijskom pjevanju rasli su iz dana u dan.

U međuvremenu se javila potreba da se zboru dodijeli ime. Budući da je mostarska katedrala nosila ime Marije i Majke Crkve, a nijedan zbor na području Hercegovine tada nije nosio isto ime, sestra je predložila, a don Niko se složio i zboru su dali ime »Marija«.³³ Tako je ova mlada katedrala u velikoj Katoličkoj crkvi već u prvim godinama postojanja uspješno služila svojoj svrsi: zbor je uvježbano pratio liturgijske obrede tijekom cijele godine, svaku je nedjelju pjevao na svetoj misi u osam sati u katedrali, a misu je redovito predvodio preuzvišeni otac biskup Pavao Žanić. Njemu osobno Katedralni zbor »Marija« puno duguje za sve što je

30 Prema kazivanju članice zbora gospođe Milke Ivanković (1940.). Razgovor obavljen u Mostaru 6. rujna 2018. godine.

31 Prema kazivanju člana zbora gospodina Blage Glibića (1945.). Razgovor obavljen u Mostaru 6. rujna 2018. godine.

32 Niko Luburić (Studenci, 1951.) – diplomirani crkveni glazbenik. Voditelj je katedralnih zborova i sastava u mostarskoj katedrali od 1981. do 1990. godine.

33 Prema kazivanju sestre Gracije Akmadžić (Drinovci, 1941.). Razgovor obavljen u Splitu 10. listopada 2016. godine.

učinio za njega, kako u moralnoj, tako i u materijalnoj potpori. Za svu podršku i pomoć zbor je svojega biskupa nagrađivao uspjesima u Mostaru, ali i u drugim župama u biskupiji i izvan nje. Koliko je cijenio rad zbora, biskup je još jednom potvrdio kada je na molbu sestre Gracije odobrio šivanje odore za pjevače. Te prve odore sašila je sestra Ljilja koja je bila u službi u katedrali. Prema riječima sestre Gracije, odore su bile napravljene od plave svile. Po uzoru na Katedralni zbor »Marija«, i ostali amaterski zborovi na području Hercegovine počeli su šivati odore. Može se slobodno reći da je Katedralni zbor u novim odorama u to vrijeme bio prava atrakcija, a sve zahvaljujući biskupu Žaniću, njegovoj potpori i angažmanu.

U ovoj je prvoj godini djelovanja Sveta kongregacija za evangelizaciju naroda i službeno, Dekretom, mostarsku crkvu Blažene Djevice Marije, Kraljice neba i Majke Crkve podigla na dostojanstvenu razinu katedrale.

Nakon deset godina djelovanja, don Niko i s. Gracija napustili su Mostar i svoje djelovanje nastavili u drugim mjestima. S. Gracija u Kaštel Novom, a don Niko u Zagrebu, na Institutu za crkvenu glazbu »Albe Vidaković«. Nakon njihova odlaska za novoga je zborovođu imenovan don Željko Majić, a za orguljaša don Ivo Šutalo. Oni su nastavili rad svojih prethodnika do 1992. godine, kada zbog ratnih okolnosti zbor prestaje s djelovanjem sve do rujna 1993. godine kada za voditelja zbora u katedralu dolazi don Dragan Filipović³⁴. U to je ratno vrijeme don Draganu prvotna zadaća bila pomagati ljudima iako je, kako sam kaže, stalno razmišljao o tome kako ponovno oživjeti glazbenu djelatnost. Nakon jednomjesečnog boravka u Mostaru, don Dragan je prihvatio prijedlog gospodina Draženka Marijanovića koji je bilo član zbora »Marija« od početka njegova djelovanja. Tako je započelo ponovno okupljanje zbora. Pjevači su bili u raznim mjestima, kontakti su bili pogubljeni i trebalo je dosta vremena da se bivši pjevači jave don Draganu na razgovor. Don Dragan i gospodin Marijanović obilazili su pjevače koji su živjeli u Mostaru. Okolnosti su se polako počele mijenjati nabolje. Zbor se tako ponovno formirao i započeo s probama iako su katedrala i nekadašnja vježbaonica bile jako oštećene. Pjevači su, bez obzira na lošije uvjete rada, imali jaku volju i upornost. Obnova crkveno-glazbenoga života nije se vezivala uz obnovu vježbaonica, nego se nastojalo uzdići sjaj samih crkvenih obreda, makar i u skromnim uvjetima i prostorima. Don Dragan je na početku bio i zborovođa i orguljaš. Nakon pola godine u katedralu dolazi s. Ernestina Zovko koja je don Draganu pomagala uvježbavati pojedine dionice. U službi je u katedrali s. Ernestina bila sve do 2000. godine, a osobitu zaslugu imala je za rad s dječjim zborom. Kako nije imao orguljaša, don Dragan je na početku rada sa zborom inzistirao na *a cappella* pjevanju. Prvih pola godine javljao se otpor jer pjevači nisu bili navikli pjevati bez orguljske pratnje. Međutim, don Dragan je bio uporan, uvjeravao

34 Dragan Filipović (Krehin Gradac, 1958.) – završio studij u Rimu na studiju sakralne glazbe. Zvanje *magisterium in musica sacra* dobiva 25. lipnja 1990., a *magisterium in cantu gregoriano* s titulom *maestra* 23. lipnja 1992. godine. Voditelj je zborova i sastava u mostarskoj katedrali od 1993. do 2012. godine.

ih u ljepotu takvog načina pjevanja, što su zboristi prihvatili pa su godinama, sve do dolaska s. Matee Krešić 2000. godine, tako i pjevali. Osim dotadašnjih, javilo se i mnogo novih pjevača. Don Dragan kaže da je većini zbor bio utočište od razmišljanja o vremenu u kojem su živjeli. On je pravio posebne audicije za prijam novih članova jer su svi pjevači koji bi dolazili imali razvijen sluh i osjećaj za glazbu. To mu je olakšavalo rad, kako kaže, nikome nije morao reći da ne može biti dio zbora. Zbor je polako vraćao prvotnu kvalitetu. U prvim godinama djelovanja dolazili su i pjevači koji su bili dio zbora »Sv. Cecilija« iz franjevačke župe jer taj zbor još nije bio obnovljen. Prema sjećanju don Dragana, došli su Luka Buljan, Kona Vidović i Zdenka Soče. Već na samome početku djelovanja don Dragan je raspolagao glasovima za uvježbavanje složenijih četveroglasnih skladbi poput: *Slavim te, Gospode* J. S. Bacha, *K'o košuta* F. Schuberta, *Darove kruha i vina* Z. Plenkovića i *O, Bože, nisam vrijedan* J. Haydna. Probe su se održavale tri puta tjedno. Utorkom tenori i basovi, četvrtkom soprani i altovi, a petkom svi glasovi skupa, a svake je nedjelje pola sata prije mise bila kratka proba.³⁵

Dolazak don Dragana Filipovića bio je trenutak od kojega zbor bilježi značajan napredak na kvalitativnoj razini, ali isto tako i u opsegu i prostoru djelovanja. Pod njegovim vodstvom zbor je osim uveličavanja misnih slavlja sudjelovao u raznim projektima: u glazbeno-scenskom djelu *Drugo uskrsnuće*, na tradicionalnim božićnim koncertima, uskršnjim koncertima, a snimio je i četiri nosača zvuka (Božićne pjesme – 2000.; Marijanske pjesme – 2002.; Korizmene pjesme – 2004.; Uskrsne pjesme – 2006.). Ovim je projektima don Dragan želio glazbenu djelatnost, koju je zbor »Marija« gradio u katedrali, proširiti i izvan katedrale i tako oživjeti glazbenu kulturu grada Mostara u čemu je, u za svojega djelovanja i uspio.

Godine 2013. u katedralnu župu za zborovođu dolazi don Niko Luburić koji nastavlja već ustaljeni rad. Tako je temeljna zadaća zbora ostala uveličavanje nedjeljne svete mise u jedanaest sati. Osim toga, zbor sve do danas neumorno sudjeluje u kulturnom životu grada Mostara i redovito organizira koncerte za različite prigode. Zbor je bio je i ostao mjesto na kojemu su se stvarali pjevači za druge zborove i sastave koji su djelovali i djeluju pri mostarskoj katedrali i izvan nje.

³⁵ Prema kazivanju don Dragana Filipovića (Krehin Gradac, 1958.). Razgovor obavljen u Mostaru 21. rujna 2017. godine.

Slika 3. Katedralni zbor »Marija« pod vodstvom don Dragana Filipovića za vrijeme mise na blagdan Sv. Josipa, zaštitnika Mostarsko-duvanjske biskupije 2012. godine (Katolička tiskovna agencija).

REPERTOAR KATEDRALNOG ZBORA »MARIJA« ZA VRIJEME BOGOSLUŽJA TIJEKOM LITURGIJSKE GODINE

LITURGIJSKA GLAZBA

Liturgijsko pjevanje oblikovalo se od samih početaka u krilu kršćanske liturgije,³⁶ o njoj ovisilo i u njoj se razvijalo³⁷. Čovjek, koji je po svojoj prirodi religiozan, u raznim je vjerovanjima tražio i stvarao izraz kako bi u vjerskim obredima iskazao vlastitu nutrinu i dubine ljudske duše; među tim izrazima prevladava glazba, odnosno pjevanje. Pjevanjem čovjek izražava svoje osjećaje i vlastitu osobnost,

36 Riječ *leiturgia*, grčkog podrijetla, sastavljena je od riječi 'ergon = djelo i leitosis = pripadajući narodu. U prijevodu bi značila djelo za narod, što je u samim počecima liturgije podrazumijevalo izvršenje određene službe na dobro narodu. Izvršio bi je ili imućni građanin ili neki grad, kao primjerice opremanje pjevačkoga zbora u grčkom kazalištu i sl. U Starom zavjetu taj se izraz upotrebljava za hramsku službu svećenika i levita, a više puta s istim značenjem i u Novom zavjetu. U postapostolsko vrijeme riječ se nije shvaćala samo kao služba za Boga, nego i za zajednicu. Ipak, uporaba riječi *leiturgia*, u smislu euharistijskoga slavlja, postupno se suzila na grčkogovorni predio Istoka. Na Zapadu je riječ bila nepoznata sve do 16. stoljeća, do kada su se upotrebljavali razni izrazi za bogoslužja. Od 16. stoljeća do danas za bogoslužje se i na Zapadu upotrebljava riječ liturgija. Adam 1993.

37 Martinjak 1997.

a u liturgijskoj se glazbi to odnosi na izražavanje osjećaja u dodiru s božanskim. Kao takva, glazba se oduvijek smatrala jakim sredstvom vjerske komunikacije te je zauzimala posebno mjesto u kršćanskoj liturgiji.³⁸ S povijesnoga gledišta teško je točno utvrditi početke kršćanskoga pjevanja jer nedostaju relevantni izvori koji bi potvrdili pretpostavke. Ipak, o samome se pjevanju može dosta saznati iz Svetog pisma u kojem se potiče pjevanje psalama, hvalospjeva i duhovnih pjesama u slavu Boga³⁹. Kako u početku kršćanstva nisu postojali napisani obrasci, nego je obred (liturgija) bio improviziran, sama je liturgija prihvaćala mnoge elemente postojeće kulturne baštine. Tako i je bilo i u glazbi. Glazba kojom se služi liturgija oduvijek nosi naziv »crkvena«⁴⁰, što je prijevod izraza *musica sacra* (sakralna glazba⁴¹) preuzetog iz rimskih dokumenata te obuhvaća kako vokalnu tako i instrumentalnu glazbu.⁴² Pod izrazom crkvena glazba podrazumijeva se: gregorijansko pjevanje, različiti načini starije i novije višeglasne crkvene glazbe, crkvena glazba za orgulje i druga dopuštena glazbala, crkveno pjevanje ili liturgijsko pučko pjevanje i religiozno pučko pjevanje.⁴³ Postoje razne osobine koje karakteriziraju crkvenu glazbu i odjeljuju je od drugih vrsta glazbe. Tako svaka liturgijska glazba mora biti crkvena, odnosno sakralna, a svaka crkvena nije liturgijska. Najuzvišeniji oblik crkvene glazbe jest upravo liturgijska, koja je zapravo i molitva.⁴⁴

Katedralni pjevački zbor »Marija« njeguje liturgijsku, ali i crkvenu glazbu. Osnovna mu je zadaća sudjelovanje u liturgijskim slavljinama, a s vremenom je prerastao tu ulogu i postao ishodište brojnih novih sastava koji su svojim djelovanjem izvan katedrale obogatili i obilježili kulturu i povijest grada Mostara.

Ono što je pjevače Katedralnog zbora »Marija« okupljalo i držalo zajedno bila je prije svega vjera, a onda i ljubav prema glazbi. Sve ostalo što bi ih moglo povezivati bilo je upitno jer su se razlikovali po zanimanju, interesima, godištimama. Naposljetku, izbor župnika, časne sestre koja je u većini slučajeva bila i crkvena orguljašica i zborovođe župnoga zbora nije bio rezultat njihove volje. Stoga su glavni čimbenici koji imaju ili mogu imati presudni udio u oblikovanju glazbenoga repertoara crkvenoga zbora uglavnom izvan dosega vjernika, tako da im zahtjevan, ali isto tako i uzoran, repertoar s liturgijskoga, pa i umjetničkoga gledišta može biti vrlo lako nametnut i protiv njihovih glazbenih nagnuća.⁴⁵

Katedralni zbor »Marija« bio je prije svega osnovan, kako je već rečeno, kako bi pratio liturgijska slavlja tijekom godine. Prema sjećanjima pjevača, prvo su pjevali nedjeljne mise u osam sati, a kasnije i u deset sati. Uz nedjeljne mise, nijedna veća proslava nekoga blagdana nije mogla proći bez zbora. Zbor je bio osobito

38 Ramljak 2006: 83-103.

39 Martinjak 1997.

40 Koprek 2015.

41 Ramljak 2006: 83-103.

42 Adam 1993.

43 Adam 1993.

44 Ramljak 2006: 83-103.

45 Buble 2004: 83.

aktivan u božićno i uskršno vrijeme. U razgovoru sa zborovođama doznali smo kako su mise i ostale pjesme birali u skladu s mogućnostima pjevača u određeno vrijeme, tako da im je repertoar bio donekle nametnut, ali bez obzira na tu činjenicu, mostarski su pjevači rado sudjelovali i glazbom podržavali bogoslužja.

Mise koje je najčešće izvodio Katedralni zbor »Marija«:

Misa Mariji Majci Crkve – fra I. Peran
Misa u C na čast Kristu – svećeniku – fra I. Glibotić
 Osmo gregorijanska misa (*Anđeoska misa*)
Pučka misa – fra I. Peran.

Ostale pjesme izvođene za vrijeme bogoslužja:

Slavim te, Gospode – J. S. Bach
K'o košuta – F. Schubert
Darove kruha i vina – Z. Plenković
O, Bože, nisam vrijedan – J. Haydn
Svi kliknimo Kristu – M. Ivšić
Jedno molim od Gospodina – L. Kozinović
Klanjam ti se smjerno – gregorijanski napjev
Do nebesa – T. A. Smolka
Od sva se četiri vjetra – Lj. Galetić
Ti, Kriste, Kralj si vjekova (18. st.)
Uzmite jedite – A. Canjuga
Zdravo Tijelo – pučki
Ja sam s vama – Lj. Galetić
Kao što košuta žudi – fra S. Topić
Ave verum corpus – W. A. Mozart
Klanjam ti se smjerno – M. Ivšić
O, spase roda ljudskoga – P. Crnkovački
Gospod Bog je pastir moj – A. Dvořák
O, Bone Jesu – G. P. da Palestrina
Darovi prepuni radosti – S. Topić
Psalam /73-74/ – F. Schubert
Ovaj kruh i ovo vino – M. Filipović
Velik je Gospod Bog – fra A. Atljija
Sakramentu veličajnom – A. Canjuga
Svi kliknimo Kristu – M. Ivšić
Jedan kruh – M. Leščan
Tebi pjevam – B. Komarevski
Izvore vode žive – S. Topić
Braćo moja – obrada D. Filipović
Darove kruha i vina – Z. Plenković.

NASTUPI ZBORA NA PROSLAVI BLAGDANA MARIJE MAJKE CRKVE

Katedralni zbor nastupao je u svim župama u Hercegovini, na svim proslavama, od Duvanjske krajine do istočne Hercegovine, Neuma i Stoca. Zasigurno jedan od najvažnijih nastupa bio je, i još uvijek jest, onaj za proslavu Marije Majke Crkve, zaštitnice katedralne župe. Prvostolna crkva u Hercegovini svake je

godine na taj dan središte slavlja. U Mostar bi stiglo mnoštvo vjernika iz raznih župa iz Hercegovine, ali i šire, svi s istim ciljem – molitvom i pjesmom iskazati vjeru i ljubav Majci Mariji u njezinu svetištu. Hodočasnici bi pristizali jedni za drugima i pjevajući bi stupali u svetište, a nekolicina bi bila odjevena u narodne nošnje. Za vjernike Mostara ovaj prizor nije bio neobičan jer su već od posvete katedrale navikli na dolaske hodočasničkih skupina pod vodstvom svećenika iz raznih dijelova Hercegovine; za sve je to bio trenutak duhovnoga osvježenja. Euharistijsko slavlje tog bi dana predvodio mjesni biskup okružen brojnim svećenicima Biskupije i Franjevačke provincije. Don Niko i sestra Gracija posebno bi pripremili zbor koji bi uvećao misno slavlje. Zboru bi se svojim pjevanjem pridružili i vjernici, tako da je cijela katedrala odzvanjala pjesmom u čast Kristu i Njegovoj Majci.⁴⁶ Prema riječima sestre Gracije, repertoar koji je zbor pjevao na središnjoj misnoj proslavi mijenjao se iz godine u godinu, a katedralnom zboru bi se ponekad za tu proslavu priključio i zbor sa Širokog Brijega.⁴⁷

U sklopu spomenute proslave, osim svečanoga misnog slavlja, svake godine se u poslijepodnevnom satima održavalo i zborovanje u prostorijama katedrale. Začetnici ideje o zborovanju, kao i glavni pokretači, bili su sestra Gracija, don Niko i sestra Bibijana⁴⁸. Na zborovanjima su nastupali zborovi iz okolnih župa, a organizatori su se radovali prijavi svakoga novog zbora. Zborovanje su posjećivali i župljani, ali i svećenici i biskupi, a poslije revijalnoga dijela uvijek bi se pripremili mala zakuska i druženje za izvođače.

Zborovanje se održavalo tradicionalno sve od posvete katedrale do 2007. godine. Tada zborovanje pada u drugi plan zbog drugih projekata i organizacije koncerta s katedralnim pjevačima. Ono što je ostalo tradicionalno i zadržalo se sve do danas jest da Katedralni zbor »Marija« svake godine svojim pjevanjem sudjeluje u misnom slavlju zaštitnice svoje župe.

ZAKLJUČAK

Glazbena priča mostarske katedrale počela je davne 1980. godine kada je sestra Gracija Akmadžić započela s formiranjem zbora. Nakon njezina odlaska glazbenu djelatnost su nastavili zborovođe katedrale don Niko Luburić i don Dragan Filipović te sestra Matea Krešić. U početku je na probe, tada još bezimena zbor, dolazila nekolicina pjevača. Od početka je voditelj zbor i orguljašice, kao i zbarske pjevače, pokretala želja za pjevanjem i učenjem. Razvoj kulture,

46 »U svetištu«, u: *Crkva na kamenu*, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, Mostar, god. IV. (1984.), br. 6-7, str. 4. - 5.

47 Prema kazivanju sestre Gracije Akmadžić (Drinovci, 1941.). Razgovor obavljen u Splitu 10. listopada 2016. godine.

48 Sestra Bibijana Ćurlin rođena je 17. prosinca 1944. u Vitini. U bjelopoljski samostan stupila je 1961. godine. Studirala je na Glazbenom institutu za crkvenu glazbu u Zagrebu (1965. - 1970.). Kao zborovođa djelovala je u župama Široki Brijeg, Posušje i Čitluk, a od 2011. godine je u Župi Potoci. Snimila je nosač zvuka *Molitva na hridi*.

prije svega glazbene, u mostarskoj katedrali u samim počecima nakon njezina blagoslova 1980. godine nije bio nimalo jednostavan jer su na sve djelatnosti utjecale političke okolnosti te društvena i kulturna kretanja. S političkoga gledišta, katedrala, njezini pjevači, zborovođe, orguljaši, kao i sama glazbena djelatnost predstavljali su »prijetnju« i nepotrebno okupljanje, a predstavnici vlasti često im nisu davali punu slobodu rada i odlučivanja. Prisjetimo se, i sama izgradnja katedrale, od ideje do realizacije, nailazila je na slične zapreke i poteškoće. Bilo teško okupiti pjevače i napraviti zbor, a na kulturnome planu trebalo je puno truda i rada da sve koliko-toliko funkcionira. Usprkos raznim nedaćama i problemima s kojima su se susretali, vrijeme je pokazalo da se upornost isplatila jer je katedrala postala ishodište i središte glazbene kulture grada Mostara i u tome se održala. Uspjeh se temeljio na kontinuiranom radu te obrazovanim pojedincima – mislimo pritom na zborovođe i orguljašice koji su školovani na relevantnim glazbenim institucijama i koji su imali jasno postavljen cilj. Zbor mostarske katedrale je od 1980. do 2012. godine odigrao vrlo važnu ulogu u kreiranju i stvaranju opće kulture, razvijanju ljubavi za glazbu, ali iznad svega u stvaranju pozitivnoga ozračja koje je postalo temelj za razvoj glazbenoga života Mostara i njegove okolice. Na repertoaru zbora su, osim crkvenih, bile zastupljene i skladbe svjetovnoga karaktera, što svjedoči o tome da nastupi nisu bili vezani samo za bogoslužje. Glazbena zbivanja koja su imala ishodište u katedrali tako su, izlaskom u druge prostore, ostvarila značajan utjecaj na glazbeni život grada i okolice; osim što je glazba bila sastavnim dijelom vjerskih obreda, bila je i sredstvo isticanja dostojanstva i nacionalne pripadnosti, posebice u ratnim godinama.

O odnosu kulture i religije, o ulozi kulturnih djelatnika i znanstvenika u ovoj relaciji često je govorio papa Ivan Pavao II. On ističe da

»vjera koja nije postala kulturom jest vjera koja nije potpuno prihvaćena, mislena i vjerno življena. Religija je srce, središte svake kulture, naime religija je obzorje njezina konačnog smisla i temeljna snaga koja joj daje strukturu.«⁴⁹

Papa nadalje u obraćanju kulturnim djelatnicima i znanstvenicima ističe:

»Kultura koja odbacuje Boga ne može se nazvati posve ljudskom, jer iz vlastitog obzora isključuje Onoga koji je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku te ga otkupio Kristovim djelom i posvetio pomazavši ga Duhom Svetim. To je razlog zbog kojega čovjek u svojoj sveukupnoj stvarnosti mora biti središte svakog oblika kulture i točka oslonca svake znanstvene težnje.«⁵⁰

Iako je više od deset godina ustrajnog truda, vježbanja, nastupa i ispjevanih nota prekinuto ratnim događanjima, glazbeni se život u katedrali postupno budio. Katedralni se zbor pomladio i obnovio, a nastali su i brojni novi sastavi: Klapa »Ero«, Zbor mladih »Gaudeamus«, Vokalna skupina »Speranza«, Ženska klapa »Narenta« i Akademski zbor »Pro musica«. Oni su u godinama koje su slijedile donijeli nove vrijedne djelatnosti na glazbenom području kad je riječ o katedrali, gradu i regiji, a djeluju i danas.

49 Mihaljević 2006: 32.

50 Ibid.

LITERATURA

- Adam, Adolf. 1993. *Uvod u katoličku liturgiju*. Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral
- Buble, Nikola. 2004. *Kulturološki pristup glazbi*. Split: Umjetnička akademija u Splitu / Ogranak Matice hrvatske Split.
- Demović, Miho. 2013. *Povijest crkvene glazbe dubrovačke katedrale kroz vjekove*. Dubrovnik: Udruga »Stara dubrovačka glazba«.
- Franičević, Marijana. 2011. *Hrvatska pjevačka društva u Mostaru od 1873. do 1945*. Diplomski rad, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar: Sveučilište u Mostaru.
- Goluža, Božo. 1995. *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini 1918. – 1941. Bosna i Hercegovina – zemlja katolika, pravoslavaca i muslimana*. Mostar: Teološki institut Mostar.
- Goluža, dr. Božo (ur.). 2008. *Bogu na slavu*. Mostar: Crkva na kamenu.
- Luburić, Niko. 2010. *Crkvene popijevke iz Hercegovine*. Zagreb, Sarajevo: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika Zagreb, Hrvatsko kulturno društvo Napredak Sarajevo.
- Majstorović, Ante Toni. 1971. Biskup Buconjić. U: *Kršni zavičaj*, zbornik br. 3. Humac. 12-13.
- Martinjak, Miroslav. 1997. *Gregorijansko pjevanje*. Zagreb: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika: Institut za crkvenu glazbu »Albe Vidaković«.
- Mihaljević, Vine. 2006. Religija i kultura. u: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, V., međunarodni znanstveni simpozij, ur. Čikeš, Jozo, Tivat: Udruga Pasionaska baština. 24-38.
- N. N. 1984. U svetištu. *Crkva na kamenu*, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, god. V. br. 6-7. 4-5.
- N. N. 1985. Veliki naš biskupe počivaj u miru. *Crkva na kamenu*, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, god. VI. br. 9. 1.
- N. N. 1986. Cvijeće za Cvjetnicu. *Crkva na kamenu*, pastoralno-informativni list hercegovačkih biskupija, god. VII. br. 4. 5.
- Nikić, dr. Andrija. 1979. Mali životopis velikog biskupa. U: *Kršni zavičaj*, zbornik, br. 12. Hercegovina. 37-42.
- Pavlović, Luka. 1996. Mostarske katedrale i crkva Kristova uskrsnuća. *Hercegovina*, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 2. 145-165.
- Supičić, Ivan. 1964. *Elementi sociologije muzike*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.

DOKUMENTI

- Nova katedrala u Mostaru*. Arhivska zabilješka 597/2013./br. 1-24. Mostar: Katedrala Marija Majka Crkve.

INTERNETSKE STRANICE

- Koprek, Katarina. 2015. Što je duhovna, što sveta, a što pak liturgijska glazba. Bitno.net, objavljeno 27. 7. 2015. (<https://www.bitno.net/kultura/razmisljanja-o-duhovnoj-svetoj-liturgijskoj-glazbi/>, pristup 6. 5. 2017.).
- Ramljak, Mirjana. 2006. Liturgija i glazba. Kateheza, časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih, Vol.28, No. 1. (<https://hrcak.srce.hr/113792>, pristup 12. 12. 2012.).

RAZGOVORI

don Dragan Filipović (1958.) – razgovor vođen u Mostaru 21. rujna 2017. godine.

sestra Gracija Akmadžić (1941.) – razgovor vođen u Splitu 10. listopada 2016. godine.

Milka Ivanković (1940.) – razgovor vođen u Mostaru 6. rujna 2018. godine.

Blago Glibić (1947.) – razgovor vođen u Mostaru 6. rujna 2018. godine.

SUMMARY

CHOIR OF MOSTAR CATHEDRAL “MARIJA” – FOUNDATION AND BEGINNINGS OF ACTIVITY

The subject of this study is the development of musical culture in the Mostar Cathedral through the work of the musical choir “Marija” and other structures originated from the choir itself, under the direction of the choirmaster and organists. The choirmasters of Mostar Cathedral are the most responsible ones for the cultural development and promotion of music culture in the cathedral and in the city of Mostar as well.

When speaking about the broader cultural context, concerts of both spiritual and secular music should be singled out. These concerts were an indicator of the perception and gradual acceptance of artistic music and slowly formed an audience that grew larger with each new concert. The paper also presents a brief historical review of the cathedral construction and its consecration, pointing to the relation of the social environment to these processes and events.

The relation between religion and culture has always been emphasized by its close and deep connection, given the fact that religion is, in a way, rooted in the culture itself and influences its development, but its reverse influence is also present. This particular interrelationship, exemplified by the City of Mostar, is evident in this paper.

Key words: musical culture, Cathedral, City of Mostar, Choir of Cathedral “Marija”, liturgical music

ISSN 1330-1128 (Tisak) • ISSN 2584-4059 (Online)

UDK: 78+39(497.58) • CODEN: BAGLEC

BAŠĆINSKI

JUŽNOHRVATSKI ETNOMUZIKOLOŠKI GODIŠNJAK • ETHNOMUSICOLOGICAL YEARBOOK OF SOUTHERN CROATIA

GLASI

• GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR-IN-CHIEF

• MIRJANA SIRIŠČEVIĆ

• GOST UREDNIK – GUEST EDITOR

• VITO BALIĆ

• KNJIGA 14

• SPLIT

• 2019.

ADRESE AUTORA

Izv. prof. dr. sc. Vedrana Milin Ćurin, Umjetnička akademija u Splitu, Fausta Vrančića 19, 21000 Split, Hrvatska, vedranamilincurin@gmail.com

Dr. sc. Sara Dodig Baučić, asistent, Umjetnička akademija u Splitu, Fausta Vrančića 19, 21000 Split, Hrvatska, saradodig@gmail.com

Dr. sc. Marina Bazina, viši asistent, Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Studij glazbene umjetnosti, Matice hrvatske b. b., Mostar, Bosna i Hercegovina, marinna.bazina@gmail.com

Andro Čalo, Franjevačka klasična gimnazija u Sinju, Ulica Franjevačke klasične gimnazije 22, 21230 Sinj, Hrvatska, andro.calo27@gmail.com

Anamarija Tadin, stručni suradnik, Umjetnička akademija u Splitu, Fausta Vrančića 19, 21000 Split, Hrvatska, amtadin@gmail.com

Josip Dragnić, Udruga MAG, Vukovarska 110, 21000 Split, Hrvatska, udrugamag@gmail.com, www.magfestivalsplit.com

Izv. prof. dr. sc. Davorica Radica, Umjetnička akademija u Splitu, Fausta Vrančića 19, 21000 Split, Hrvatska, radicad@umas.hr

Marija Bešlić, Kaštel Kambelovac, Hrvatska

Izv. prof. Blaženko Juračić, Umjetnička akademija u Splitu, Fausta Vrančića 19, 21000 Split, Hrvatska, blaz.juracic@gmail.com